

Bədixan Əhmədov və mən. Deyən, heç bir-birimizi sevmirik, hətta qışqırıq da. Kimə, nəyə? Təbii ki, elmə, ədəbiyyata. Zarafat deyil, aramızda XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı deyilən böyük bir sevgi durur; eyni bir ədəbiyyata, eyni tədqiqat predmetinə aşırıq...

Mənim bir monoqrafiyam var: "XX əsr Azərbaycan nəsrinin poetikası" (Bakı, "Elm", 2006). B.Əhmədovun üç cildlə "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi": I cild (Bakı, "Elm və təhsil", 2011), II cild (Bakı, 2010)... 3-cü cildi tamamlamış, hər üçünü ümumiləşdirən daha bir sanballı monoqrafiya haşlə getirmişdir: "XX yüzil Azərbaycan ədəbiyyatı. Mərhələlər. İstiqamətlər. Problemlər" (Bakı, "Elm və təhsil", 2015)... Deyə bilersiz, nə olsun ki, bir az qabaq Şirindil Alışanlı da bütünlükdə XX əsr ədəbi-nəzeri fikrini ehtiva edən bir monoqrafiya ortaya qoymadı: "Müasir humanitar təfəkkür və Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı" (Bakı, "Elm", 2011). Yaxud lap dünənin söhbətədir, Əlizadə Əsgərli qollarını çırma-

ortalılarına (maarifçiliyə), hətta bir az da o yana; ilk ədəbi hərəkat "Füyuzatçılığa" (romantizm) və "Molla Nəsrəddinçiliyə" (realizm) gəlib çatmaq üçün daha bir az (20 səhifə!) ləngimeli olur. Təbii, "XX əsr Azərbaycan nəsrinin poetikası"nı işləkən mən də eyni problemlərlə (maarifçilikdən romantizmə keçid) üzləmişdim (düz 60 səhifə!); milli romantizm hərəkatı öz-özünə, boş yerdə formalaşa bilməz ki... İndi bunu burda, əvvəldə qoyub, tutaq ki, keçdik XX yüzilin sonuna: yenə milli istiqlal hərəkatı, müstəqilliyin bərpası, millət ideali, romantizm, realizm... Pəhəl, sonra da deyirik, nədən Avropadan iki əsr geri qalırsınız?! Görün bir, bu milli borc hissi (romantizmdən romantizmə!) xirtəyimizdən necə yapışib-qalıbdı ki, XX yüzil nədən başladı, haraya getdi, necə bitdi... - hələ də ayırd edib başa vurammışıq.

İnsafən, Bədixan Əhmədovun XX əsr tədqiqatları daha əvvəl başlanır; sif XX əsr predmeti - "Sabit Rəhmanın satirası" namizədlilik işindən (1986). Sonra da eyni templa davam edib: "Sabit

nılmazdır... Ax, bu həyat müdrikiyi! Bütün 90-cı illər uzununu mən mətbuatda yalın əllə poetika və ədəbiyyat savaşı edəndə, Bədixan Əhmədov həyatın içindən və mübarizələrdən keçmiş, Qarabağ müharibəsi veteranı olmuş, Müdafiə Nazirliyinin orqanı "Azərbaycan ordusu" qəzetinin şöbə müdiri və baş redaktorun müavini vəzifələrində çalışmış, 1999-cu ildən kapitan rütbəsində ehtiyata və istefaya çıxmışdı...

Bir daha biz pədaqoji missiyada, BSU-da rastlaşdıq; görə ki, 2001 idi. İsti söhbətlərimizdən birində heç də coxsözlü olmayan Bədixan müəllim bir neçə çizgide özündən, həyat tarixçəsindən danışdı. Nə sehr idisə, yadımda qalan bu oldu: nəsensə, harda-nə vaxt-nəçisənsə, çalış özün ol! Və idealılar öz yerində, etiraf edim ki, o zamandan mən zaman-zaman praktik həyatı Bədixan Əhmədovdan öyrənməkdən çəkinmədim. Gəl ki, haçan, hara getdim-sə, həmişə onu özümə bir addım irəldə gördüm (Ax, bu beş ilin üstünlüyü!). BSU-ya mən rektor Kamal Abdullanın hüzuruna gəlmişdim; ədəbiyyat

rində; hər cür pədaqoji qovğalardan yorulub, ən nəhayət elmə, sevgili XX əsr ədəbiyyatı məsələlərinə qayıtmaq istəyəndə, pəhəl, əzizim Bədixan artıq burda, həm də rəsmi postda, AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi katibi kimi gördüm! Təbriklər, akademik elmə qayıdışımız mübarək, köhnə dost, əğyar, XX əsr ədəbiyyatı aşırıqları! Demə, mən hələ indi "İsa Həbibbəyli məktəbi"ni özlüyümdə kəşf eləyirəm (bax: "525-ci qəzet", 20 dekabr 2014), bəs ki, Bədixan Əhmədov nə zamandır bu məktəbin müdavimlərindənmiş. "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi"nin I cildini akademikim ümumi redaktəsilə ərəşəyə getirmiş, və budur, yeni monoqrafiyasının elmi redaktoru da yenə AMEA-nın həqiqi üzvü, millət vekili İsa Həbibbəyidir...

Bu ki, gəlib çatdıq mənzil başına. "XX yüzil Azərbaycan ədəbiyyatı. Mərhələlər. İstiqamətlər. Problemlər" (Bakı, "Elm və təhsil", 2015) monoqrafiyasını Bədixan Əhmədovun ömrün 60 yaşına əsl akademik hesabı, ədəbiyyatşünaslıq elmimizə layiqli töhfəsi hesab etmək olar.

Birincisi, təkcə elə problemi bu şəkildə qoyduğuna görə: XX yüzil Azərbaycan ədəbiyyatı tipoloji vahid kimi... - nə dərəcədə "tipoloji" alınıb, əğyara davamız hələ sonradır, indi vədəsi deyil.

Problemi ki, bu şəkildə qoydun, istər-istəməz məbədi gəlməlidir. Tədqiqatçı "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi"ni (üç cildlə) xeyli qədər təsviri tərəflərdən təmizləyib, monoqrafiyada əsri əslində olduğu kimi, məhiz dinamikada görməyə meydan verib: mərhələlər, istiqamətlər, təmayüllər...

Üçüncüsü, xronikal əsr gəlişmələrini bütün peripetiyaları ilə vahid ideoloji konsepsiya ətrafında - Azərbaycan xalqının, millətinin ədəbiyyatı kimi görə, izləyə, təqdim edə bilib. Monoqrafiyada zərurətindən danışılıb, metodolojisi məxsusi vurğulanmasa da, bu, prinsip-cə köhnə sovet ideolojisinin yerini tutmuş Azərbaycançılıq ideologiyasıdır... - konkretikasını saxlayaq sonraya.

Ən nəhayət, məftunluqla deməliyəm ki, Bədixan Əhmədov empirika ustasıdır, gücü arxiv materiallarında... Əlahəzrət faktın cızdığı mənzərələri isə heç bir uydurma tipoloji əvəzləyə bilməz! Bu qəbildən nə qədər "ilk"ləri vurğulamaq olar B.Əhmədovun tədqiqində: post-cümhuriyyət ədəbi prosesinin nüansları, sərbəst şeirin gəlişmə təfərrüatları, ədəbiyyat və repressiya məsələləri, mühacirət və legion ədəbiyyatının cəlb olunması, "Əli və Nino" romanına həssas münasibət... - ən ümumi pafosu ifadə eləyib, geniş tərifi və tərəflərini saxlayıram öz vədəsinə.

Elə bilməyin ha, Bədixan Əhmədovun böyük uğurlarına qibta edib də, kiçiltməyə çalışıram. Əsla! Böyük sevgilərin qışqıncılığı da böyük olar! 2004-dən AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda bir şöbədəyik, 2005-dən BSU Azərbaycan ədəbiyyatı kafedrasında bir yerdə; aramızdan su keçməz, o da ola bütöv bir əsrin ədəbiyyatı... Bədixan Əhmədov və mən - ayrı yox ki, canbirqəlb iki dastanıq. Odur ki, "XX yüzil Azərbaycan ədəbiyyatı. Mərhələlər. İstiqamətlər. Problemlər" monoqrafiyasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin 2015-ci il "Qızıl kəlmə" mükafatını qazanmasını eşidəndə elmi-ədəbi ictimaiyyət bir sevincə, mən ikiqat sevincim; bu bizim uğurumuzdur, akademik İsa Həbibbəylinin rəhbərlik etdiyi Ədəbiyyat İnstitutunun növbəti uğurudur!

İnsafən, deyim ki, qarşıılıqlı olaraq Bədixan Əhmədov da qədrimi bilibdi həmişə, əsl zərgər dəqiqliyi ilə; hörmətimə saxlayıb, kitablarına rəyçi yazdırıbdı. Düzdü, etirazlarıma baxmayaraq, Tehran Əlişanoğlu yox, Tehran Mustafa-fayev yazdırıbdı, amma bu da bir növ şəkərdi. Necə ki, kitablarımı kitablarınin ədəbiyyat siyahısına qeyd etməyi lazım bilməyibdi. Bəlkə də XX yüzil tədqiqlərinin açdığı, bu meydanı-kəbir-də mənim də var olduğuma sadəcə etina etməyibdi... Nə qəm, böyük sevgilərdən xirda hesablar sorulmaz.

Akademik yaşın mübarək, əziz dost, əğyar, məni-biçərə tək XX əsr sevdalisi!

■ Tehran Əlişanoğlu

Qəlbini iki dastanında eşq

Bədixan Əhmədovun 60 yaşına esse

yıb təkbaşına "XX əsr Azərbaycan şeirinin poetikası"nı (Bakı, "Apostrof", 2014) yazmağa cürət etmədimi?!

Elə deyil; gəlin məsələni qələizləşdirməyə... Bu günlərdə Bədixan Əhmədovun qəfil 60 yaşını tamam oldu. Qəfil deyirəm; siz bu qaragöz-qarası-qıvrıq-şux-şüml görkəmli-şax qamətli cavan oğlana heç 60 yaş verərsizmi? Mən vermirəm; indi bəlkə Ədəbiyyat İnstitutunun dəhlizləri boyu dolu-dolu, asta-çevik, qocayana yerləşindən, o da, ə tövbə, biləndən sonra. Mən burda durub iki beşimi (55) bayram elədiyim girəvədə baxıb görürəm, əğyar daha beş il qabağa düşüb... Ay səni, Bədixan müəllim!

Mənim bir konseptual məqaləm də var: "XX əsr ədəbiyyatı - tarixi-tipoloji vahid kimi"; əvvəlcə "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının öyrənilməsinin metodoloji problemlərinə dair" şöbəmizdə mürəzə edib, bu adla Tənqid.net jurnalının 1-ci, 2006-cı il sayında dərc etdirmişəm. Məqzi: XX əsr ədəbiyyatını həm yanaşmalardakı tipoloji ikilikdən (XX əsr və sovet dövrü), həm də təsviri-xronoloji anlamlardan (1901-2000) xilas edib, bir vahid kimi silkmək, canında XIX əsrin tarixi borclarından nə varsa ələyib (maarifçilik, romantizm hərəkatı), yerinə otuzdurmaq niyyətlərindən ibarətiydi. Doğrudur, o zaman ideyanı yanlış şəkildə: XX əsrə mexaniki bütövləmək, birləşdirmək (hətta inzibati olaraq şöbələr arasındakı sərhədləri ləğv etmək) kimi anlayıb öz adına çıxarılan, dərhal məqalə (...) çap etdirənlər də oldu. Amma Bədixan Əhmədov nə danışdı, nə polemikaya girdi, sakitcə ağır zəhmətə qatlaşaraq, düz beş il sonra (Ax, beş ilin müdrikiyi!) "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" adlı dərsliyini (2010-2011) ortaya qoydu. Və bununla da Mir Cəlal və Firidun Hüseynovun ali məktəblər üçün klassik dərsliyindən sonra (ilk nəşri 1982, son nəşri 2007) "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı" anlayışını yeni mündəricədə birləşik olaraq öz adına bağladı...

Allah Bədixan müəllimdən razı olsun, tədrisi əhəmiyyəti və habelə gücünə görə, mən bu dərslikdən çox razıyam; müxtəlif ali məktəblərdə tələbələrimə oxuduram da. Tələbələr də çox razıdır, xüsusən dərsliyini I cildindən, gəl ki, tapılmamasından narazı olub, daim təkrar nəşrini tələb edirlər. Bu öz yerində. Amma baxın, o elmi problem ki, aktuallığına zəmin durmuşdum, akademik həllini tapmayıb ki dərslikdə. XX yüzili "milli hərəkatın mənəbə və qaynaqları"nda axtara-axtara (düz 26 səhifə!) B.Əhmədov gedib çıxır XIX əsrin

Rəhmanın satirası" (1998), "Azərbaycan satirasının inkişaf problemləri" (2000), "Bir istiqlal yolçusu" (2003), "Əmin Abid. Seçilmiş əsərləri" (2005), "Sabit Rəhman: həyatı, mühtiti, yaradıcılığı" (2010) kitablarında, habelə "Azərbaycan satirasının inkişaf problemləri (1920-1980-ci illər)" mövzusunda doktorluğunda qənaunauyğun təsbitini və təsdiqini tapır. Mən isə o vaxtlar hələ sovet ruslarının tənqid publisistikasına uyub, ədəbi tənqiddən nəzəriyyəsi ilə məşğuldum, namizədliyimi də elə Azərbaycan tənqidinin sovet problemlərindən yazmışdım: 1960-1980-ci illər tənqidinin üslubları. XX yüzilin tədqiqlərinə, 1989-da S.Rəhimovun "Şamo"sundan başladım, sif əsr problemi kimi ("Tarixin həqiqəti, ədəbiyyatın şahidliyi"); sonra da doktorluq işim (1993-1995) - nəsrin poetikası...

Bədixan Əhmədovu ilk dəfə, görə ki, 1999-cu il idi, "Ekspres" qəzetindən tanışmışam. Gərə ki, Beydulla Musayevin gündəliklərini çap etdirirdi qəzetdə; redaksiyada rastlaşib sevincək, əsl ədəbiyyat sevdalisi tək bir xeyli tərifi söylədim şəhinə. Ləzzətli susub (şanki gördüyü işin lüzumunu ondan artıq biləcəkdim!), sonra hələ nə qədər də bu növ görüşləri işlərin olduğunu vurğuladı. Mətbuatda mən "poetika"dən gəlmişdim, "Ekspres"də ardıcıl tənqid yazırları ilə çıxış edirdim; Bədixan Əhmədov birbaşa "arxivlər"dən! Hələ indi bilirəm, demə, yubilyarımız Nazirlər Kabineti yanında Baş Arxiv İdarəsinin polioqrafı, baş polioqrafı, şöbə midiri vəzifələrində çalışmışım (1983-1990)! Sonrakı fəaliyyətimdə və təleyində bu faktorun özəl və özül rolu, şəksiz ki, da-

dostluğu möhkəm olur, - deyirlər... Amma Bədixan Əhmədov daha müdrik həyatı əsaslara söykəndirdi, prorektor Asif Hacı da onun təkisi Qərbi Azərbaycandan idi... Hər ikimiz gözəl kompəravist xanım Rəhilə Qeybullayevanın rəhbərliyi altında "Azərbaycan ədəbiyyatı" kafedrasında külüng çalmağa başladım...

İntəhası, Bədixan müəllim məni qabaqlamışdı deyə, filologiyada bütün dərslər onun payına düşdü; bayaqdan bəri başına dolandığımız "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" dərsliyini yazmaq da onun halal haqqıydı. Tahirə Məmməd "XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı" dərsliyini (Bakı, "Apostrof", 2010) yazdı; mənə isə qaldı borc hissi və götürüb magistrantlar üçün "Müstəqillik illəri Azərbaycan ədəbiyyatı"nı (Bakı, "Qanun", 2013) qələmə aldım. Onu da deyim ki, Bədixan Əhmədovun tərcümeyi-halının ən parlaq səhifələrindən olan BSU mərhələsinin nədənsə rəsmi ömrüylündə görmədim; halbuki burda onu sevirlər, anırlar, akademik uğurlarına sayğıyla yanaşırlar (məxsusən də tələbələrə!). İşə baxın ki, belə bir rəsmi xəta mənim də bioqrafimə yer tapıb; ömrümün səkkiz ilini (1996-2004) itirdiyim AYB-nin "Ədəbiyyat qəzeti"ndəki fəaliyyətim əmək kitabçamdan yan keçib...

Hər ikimiz ömrün qayğılı dolaylarında dolaşmış qalmsız doktorluq işinə eyni zamanda, 2005-də qayıtdım; Bədixan Əhmədov yenə qabağa düşmək istədi, olsa-olsa, bir neçə ay. Şeytan məni qıdıqladı, qoymadım; rəhmətlik Bəkir müəllimin (akademik Bəkir Nəbiyevin) vaxtlarıydı, Ədəbiyyat İnstitutunda əməlli-başlı "doktorluq növbəsi" yaranmışdı. Demə, bu da bir aldadcı fənd imiş, hər ikimizi arxada qoyub dostumuz Vüqar Əhmədlini irəli buraxdılar... Ax bu həyat məntiqi, bu dəfə Bədixan Əhmədov jəst edib məni də qabağa (bir ay əvvəldə) buraxdı. Onsuz da rəsmən filoloji elmlər doktoru dərəcə diplomunu eyni vaxtda, 2006-nın iyununda alacaqmışdıq... Əvəzində, Bədixan müəllim pədaqoji mövqelərində irəli gedib, dosent oldu, professor oldu, Türkiyə Universitetlərinə çıxdı; mənim bundan heç xəbərim olmadı. Başım qarışmışdı Tənqid.net jurnalına, ideoloji Azərbaycanşünaslıq məsələlərinə və bu kimi nəyəmsə-nəçiyəmsə, özüm olmağa çalışdığım işlərə... Tezi-geci var, əlbəttə, mən də dosent oldum, lap təzəlikcə professor da oldum və professorluğumu ilk təbrik edən akademik İsa Həbibbəyli oldu, ikincisi yenə də Bədixan Əhmədov oldu...

Amma beş ilin üstünlüyü də öz ye-